

Radosław Zawadzki¹
juan.radek@yahoo.com
Uniwersytet Kard. Stefana Wyszyńskiego
Warszawa

**Instrukcja Kongregacji Rozkrzewiania Wiary
dla Wikariuszy Apostolskich, udających się
do prowincji chińskich: Tonkinu i Kocinchiny (1659)**
Instruction of the Congregation for the Propagation
of the Faith for the Apostolic Vicars Going
to the Chinese Provinces: Tonkin and Kocinchina (1659)

Cytowanie: Zawadzki R., 2023, *Instrukcja Kongregacji Rozkrzewiania Wiary dla Wikariuszy Apostolskich, udających się do prowincji chińskich: Tonkinu i Kocinchiny (1659)*, Nurt SVD, t. 153, nr 1, s. 43-56.

Streszczenie

W okresie kolonialnym papieże powierzyli kierowanie działalnością misyjną patronatowi królów Hiszpanii i Portugalii. Wraz z pojawieniem się Portugalczyków w Azji w 1468 r. rozpoczął się okres ewangelizacji tego regionu pod kontrolą władzy świeckiej, znany jako system *padroado*. Odpowiedzią na to była *Instrukcja dla wikariuszy apostolskich, udających się do prowincji chińskich: Tonkinu i Kocinchiny* Kongregacji de Propaganda Fide z 1656 r. Rozporządzenie Kongregacji zawiera trzy wielkie dyrektywy: konieczność formacji kleru rodzimego, oddzielenie działalności misyjnej od polityki oraz poszanowanie dla kultur lokalnych. Ważny rozdział stanowi tu traktat misjologiczny i apel Kongregacji o jedność Kościoła opartą na posłuszeństwie Stolicy Apostolskiej. Z dokumentu wynika głęboka świadomość powszechności chrześcijaństwa otwartego na wszystkie kultury, która w XX wieku znajdzie wyraz w teologii inkulturacji.

Słowa kluczowe: misje, Chiny, inkulturacja, *padroado*, formacja kleru.

¹Ur. w 1979 r. Prezbiter diecezji płockiej. W latach 2009-2018 pracował w Wikariacie Apostolskim Iquitos w Peru, gdzie pełnił funkcję proboszcza parafii San Pedro Pescador, wicerektora Wyższego Seminarium Duchownego San Agustín, członka Zespołu ds. Animacji Duszpasterskiej oraz koordynatora Duszpasterstwa Indian. Od 2018 r. jest prefektem roku propedeutycznego w Wyższym Seminarium Duchownym w Płocku.

Abstract

During the colonial period, the popes entrusted the management of missionary activities to the patronage of the kings of Spain and Portugal. With the arrival of the Portuguese in Asia in 1468 a period of evangelisation of the region under the control of secular authority began, known as the *padroado* system. The response to this was the 'Instruction to the Apostolic Vicars going to the Chinese provinces of Tonkin and Kocinchina' of the Congregation *de Propaganda Fide* in 1656. The Congregation's decree contains three great directives: the need for the formation of native clergy, the separation of missionary activity from politics and respect for local cultures. The missiological treatise and the Congregation's appeal for the unity of the Church based on obedience to the Holy See form an important chapter here. What emerges from the document is a profound awareness of the universality of Christianity open to all cultures, which - in the twentieth century - will find expression in a theology of inculturation.

Keywords: missions, China, *padroado*, formation of clergy.

Wstęp

W okresie kolonialnym w konsekwencji przyjęcia traktatu z Tordesillas z 1494 r. papież powierzył kierowanie działalnością misyjną patronatowi królów Hiszpanii i Portugalii. Od ich woli zależało wysyłanie misjonarzy, budowa kościołów i zapewnienie środków materialnych na działalność misyjną, co gwarantowało rozwój misji. Wiele kontrowersji wywoływał wpływ monarchów na nominacje biskupów, często związanych bardziej z władzami świeckimi na terenach kolonizowanych aniżeli ze Stolicą Apostolską.

Podobna sytuacja miała miejsce na kontynencie azjatyckim. Wraz z pojawieniem się Portugalczyków w 1468 r. rozpoczął się nowy okres ewangelizacji Azji pod kontrolą władzy świeckiej, znany jako system *padroado*. Bez wątplenia okres działalności misyjnej pod wpływem *padroado* Portugalii, podobnie jak i patronatu Hiszpanii w Ameryce, przyniósł wiele wybitnych osiągnięć. Zakony jezuitów, franciszkanów i dominikanów rozszerzyły misje na tereny Indii, Chin, Indonezji, Japonii i Filipin. Wystarczy wspomnieć postacie św. Franciszka Ksawerego, Roberta de Nobili, Matteo Ricciego, które zapisały się złotymi zgłoskami w historii ewangelizacji Azji. Z drugiej jednak strony nie można nie dostrzec poważnych błędów popełnionych w tym okresie na wielu płaszczyznach: na polu kulturowym - poprzez przeszczepianie instytucji europejskich na grunt azjatycki bez koniecznego dostosowania i inkulturacji; na polu polityki - poprzez

wspieranie misji przez władze kolonialne; na polu rozwoju Kościoła rodzimego – poprzez brak formacji kleru lokalnego, brak nominacji biskupów rodzimych (Rostkowski, 2009, s. 198). Odpowiedzią na to była *Instrukcja dla wikariuszy apostołskich, udających się do prowincji chińskich: Tonkinu i Kocinchiny* Kongregacji de Propaganda Fide z 1656 r.

Instrukcja dla wikariuszy apostołskich, udających się do prowincji chińskich: Tonkinu i Kocinchiny zawierała wskazówki dla biskupów rozpoczynających swoją pracę w prowincjach chińskich, jednak przedstawione w niej wytyczne są wyraźnym powtórzeniem niektórych fundamentalnych reguł zawartych przez papieża Grzegorza XV (1621-1623) w bulli fundacyjnej Kongregacji z 6 stycznia 1622 r. Ten organ został powołany dla rozkrzewiania religii katolickiej wśród pogan i obrony dziedzictwa wiary na terenach dewastowanych przez Reformację. Zadaniem tej instytucji było także uwolnienie aktywności misyjnej od wymiaru politycznego i kolonialnego, nadając jej jedynie wymiar czysto kościelny i duchowy. Służyć temu miała formacja kleru rodzimego, wywodzącego się z terenów misyjnych, oraz odpowiednie przygotowanie misjonarzy zagranicznych, którzy winni starać się o wprowadzanie w życie procesu inkulturacji (Rostkowski, 2009, s. 199).

Tekst Instrukcji

Tekst *Instrukcji* z 1656 r. dotarł do naszych czasów w kilku wersjach, w większości niekompletnych. W Archiwum Stowarzyszenia Misji Zagranicznych w Paryżu znajduje się siedem rękopisów *Instrukcji dla Wikariuszy Apostołskich dotyczących rojów chińskich Tonkin i Cochinchine* z 1659 r. (*Instructio Vicariorum Apostolicorum ad regna Sinarum Tonchini et Concincinoee proficiscentium* 1659) (Guennou, 1959, s. 78):

Dokument A: vol. 247, s. 57-89; brakuje końca drugiej części;

Dokument B: vol. 247, s. 81-96; brakuje zakończenia trzeciej części;

Dokument C: vol. 262, s. 9-15; brakuje zakończenia pierwszej części, całości drugiej części oraz dwóch paragrafów trzeciej części, którym nadaje inne zakończenie niż w oryginale z dokumentów A i B.

Dokument D: Tablice analityczne Archiwum Misji Zagranicznych zawierające dwa teksty, które są kompletne.

Dokumenty E: dwa rękopisy zatytułowane *Fragmentsy*. Są to teksty późniejsze, dlatego pomijały wszystko, co dotyczyło podróży wikariuszy apostołskich lub ich szczególnej sytuacji.

Dokument G: niekompletny rękopis, który pochodzi z Seminarium Misji Zagranicznych, a który dziś znajduje się w Bibliothèque Mazarine. Dokument H: niepełny tekst znajdujący się w archiwum S.C. „de Propaganda Fide” (Guennou, 1959, s. 625-626).

Według bp. H. Chappoulie najlepszym tekstem wydaje się być tekst A; jest on także najbardziej kompletny. Ma kilka wymazań i nadpisanych fragmentów, co może wskazywać, że jest to szkic tekstu ostatecznego (Guennou, 1959, s. 625-626). Pełną wersję dokumentu, opracowaną na podstawie zbiorów Archiwum Stowarzyszenia Misji Zagranicznych w Paryżu, przekazał dopiero bp H. Chappoulie w książce *Rome et les missions d'Indochine au XVII siècle* (Paris, 1943). Wcześniej tekst instrukcji ukazywał się wielokrotnie w druku. W 1676 r. większa część Instrukcji ukazała się w Paryżu w zbiorze zatytułowanym: *Constitutiones Apostolicae, Brevia, Decreta etc.* W 1880 roku ojciec Rousseille opublikował w Paryżu *Les Collectanea constitutionum, decretorum, indultorum ac instructionum Sanctae Sedis ad usum operariorum apostolicorum Societatis missionum ad exterarum cura moderatorum Seminarii Parisiensis*, które zostały ponownie opublikowane w Hongkongu w 1905 r. Książka ta zawiera trzydzieści osiem z sześćdziesięciu pięciu paragrafów Instrukcji, ale dziewięć z nich jest fałszywie cytowanych. W 1893 r. w Rzymie ukazała się *Les Collectanea S.C. de Propaganda Fide seu decreta, instructiones, praescripta pro apostolicis missionibus ex tabulario eiusdem S. C. deprompta*. W 1894 r. wydano publikację zatytułowaną *Instructio S. Congregationis de Propaganda Fide ad RR. PP. DD. Vicarios Apostolicos. Imperii Sinarum circa regimen missionum et conversionem gentium*. W 1904 r. o. Launay opublikował tekst Instrukcji w swojej książce pt. *Documents historiques relatifs à la Société des Missions Étrangères*. W 1907 r. Kongregacja de Propaganda Fide ponownie opublikowała *Les Collectanea*.

Oryginał tekstu Instrukcji zaginął z Archiwum Kongregacji de Propaganda Fide wraz z innymi dokumentami tego okresu w czasie transportu zbiorów z Rzymu do Paryża na rozkaz Napoleona. Współcześnie pełny tekst łaciński został opublikowany przez J. Kuennou, w II części trzeciego tomu dzieła *Sacrae Congregationis de Propaganda Fide memoria rerum* (Guennou, 1959, s. 625-626). Polskie tłumaczenie tekstu Instrukcji dokonane przez ks. Bernarda Wodeckiego SVD znajduje się w pracy *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*, wydanej w Warszawie w 1979 r. (Guennou, 1959, s. 200; Wodecki i in., 1979, s. 41-56).

Autorzy instrukcji

Autorami tekstu *Instrukcji* formalnie byli: szkocki kapłan William Lesley, będący w ścisłym kontakcie z przyszłymi wikariuszami apostołskimi w Indochinach; ówczesny sekretarz Kongregacji de Propaganda Fide, mons. Mario Alberici; kardynałowie-członkowie dykasterium. Dzięki listom Williama Lesleya do Pierre'a Lamberta de la Motte wiemy, jak *Instrukcja* została zredagowana. Lesley przeszukał archiwa w poszukiwaniu wszystkich dokumentów, rezolucji i obrzędów wydanych dla misjonarzy: „Aby jednak opracować te instrukcje, trzeba było przejrzeć wszystkie akty Zgromadzenia od początku jego istnienia, przejrzeć i zebrać wszystkie postanowienia, wszystkie uchwały, wszystkie zarządzenia wydane i podjęte w sprawie misji i misjonarzy na całym świecie” (Jacqueline, 1970, s. 627). Swoją pracę Lesley, w obawie przed królem Portugalii, wykonał w pełnej dyskrecji (Jacqueline, 1970, s. 627). Nawet w listach do Pierre'a Lamberta de la Motte prosił o zachowanie pełnej tajemnicy: „Miałem w tym wszystkim swój udział, o czym powiem ci w tajemnicy i na spowiedzi, ale czułem, że należy cię natychmiast wysłać, [...] ale błagam cię, niech pozostanie między nami; śmiało z niej korzystaj, nie wymieniając mnie” (Jacqueline, 1970, s. 627). William Leslie sądził, że wszędzie obserwują go szpiedzy, zarówno hiszpańscy, jak i portugalscy.

Nie można także pominąć działalności osoby, która w szczególny sposób przyczyniła się do powstania *Instrukcji*, tj. pochodzącego z Avignonu jezuickiego misjonarza Alexandra de Rhodesa (1583-1660). Ukończywszy studia w jezuickim Collegio Romano, Alexandre de Rhodes został w 1618 r. wysłany na misję w Azji. Poprzez Japonię dotarł do królestwa Tonkinu (Wietnam Północny), gdzie założył w 1627 r. misję. Przez trzy lata doprowadził do rozkwitu działalność ewangelizacyjną w tym kraju. Opuszczając Tonkin, zabrał ze sobą list podpisany przez miejscowych chrześcijan, w którym usilnie prosili papieża Urbana VIII o wysłanie kolejnych misjonarzy do Wietnamu. Przez kolejne lata prowadził działalność ewangelizacyjną w Makau, w Japonii i w Kochinchinie (Wietnam Południowy), dokąd dotarł w 1640 r. Niestety, nasilające się prześladowania chrześcijan doprowadziły w 1645 r. do wydalenia z Wietnamu de Rhodesa, który poprzez Persję dotarł do Europy cztery lata później (Santos Hernández, 1976, s. 299-301).

Popowrocie do Europy wielokrotnie przedstawiał on w Kongregacji de Propaganda Fide petycje, w których zwracał uwagę na konieczność formacji kleru rodzimego i wysłanie biskupów mianowanych

jako wikariusze apostołscy *in partibus infidelium*. Wobec braku pozytywnej odpowiedzi na swoje petycje w 1653 r. de Rhodes wrócił do Francji, gdzie został życzliwie przyjęty przez króla i część wysoko postawionych dworzan. Opublikował wspomnienia z misji, które wywarły duże wrażenie w kręgach młodych katolików, zainteresowanych działalnością ewangelizacyjną (Lenzenweger i in., 1989, s. 557). Na szczególną uwagę zasługiwało Stowarzyszenie Najświętszego Sakramentu (1646 r.), które przygotowało projekt powstania seminarium duchownego przygotowującego przyszłych misjonarzy, podległego bezpośrednio Kongregacji Rozkrzewiania Wiary oraz składającego się wyłącznie z duchownych Stowarzyszenie Przyjaciół (Lenzenweger i in., 1989, s. 300-301).

W 1653 r. przedstawiciele Stowarzyszenia Najświętszego Sakramentu wysłali do papieża Innocentego X propozycję przygotowania ludzi i środków materialnych dla zorganizowania misji w Azji Południowo-Wschodniej. Trzy lata później, w 1656 r., kilku kapłanów, członków Stowarzyszenia Najświętszego Sakramentu i Stowarzyszenia Przyjaciół, pod przewodnictwem Vincenta de Meura, przybyli do Rzymu, aby przedstawić kolejnemu następcy św. Piotra, papieżowi Aleksandrowi VII, idee ojca de Rhodessa, dotyczące wysłania wikariuszy apostołskich do Azji. Potrzeba było dwóch lat, aby powołana przez papieża komisja przygotowała projekt. W 1658 r. Aleksander VII ustanowił wikariat apostołski w Nankinie (Chiny) i administrację apostołską w Chinach Południowych. Równocześnie powołał do życia wikariaty apostołskie w Tonkinie i Konchinchinie (Wietnam). Nowe struktury kościelne w Chinach i Wietnamie zostały ustanowione na terenach zależnych od *padroado* portugalskiego. Tam też pracowali jezuici zależni od Królestwa Portugalii. Wszystko to doprowadziło szybko do konfliktu jurysdykcyjnego (Rostkowski, 2009, s. 201-201).

Nie powiadamiając króla Portugalii, papież mianował François Pallu wikariuszem w Tonkinie i w 6 prowincjach chińskich oraz Lamberta de la Motte wikariuszem w Kochinchinie i w 4 prowincjach. W 1660 r. wikariuszem apostołskim w Chinach, w wikariacie obejmującym Nankin, Pekin i inne prowincje oraz tereny azjatyckiej wschodniej części Rosji został mianowany Ignazio Cotelendi. Tego samego dnia prefekt Kongregacji de Propaganda Fide, kardynał Barberini w celu ułatwienia dopuszczania do święceń kapłańskich kandydatów z Kościołów lokalnych w Indochinach udzielił nowym wikariuszom apostołskim dyspensy od konieczności dobrej znajomości języka łaćnińskiego, ograniczając się do umiejętności czytania na użytek sprawowania sakramentów (Rostkowski, 2009, s. 201-202).

Po przybyciu na tereny misyjne w Wietnamie wikariusze napotkali opór ze strony jezuitów, podwładnych korony portugalskiej. Jednocześnie trwające prześladowania chrześcijan w Kochinchinie, te same, które wcześniej zmusiły do wyjazdu ojca de Rhodesa, utrudniały szerszą działalność misyjną. Choć projekt powołania wikariatów apostołskich w Azji Południowo-Wschodniej nie odniósł w pełni zamierzonego sukcesu, to *Instrukcja* z 1656 r. pozostaje jednym z najważniejszych dokumentów misyjnych w historii Kościoła.

Treść instrukcji

Treść dzieli się na trzy części. Część pierwsza: *Zalecenia przed podróżą (antequam discedant)*; część druga: *W czasie podróży (in ipso itinere)*; część trzecia: *Po przybyciu na misje (in ipsa missione)*, która jest najdłuższa i najbogatsza w treść.

W części pierwszej podkreślono istotę dobrego wyboru kandydatów na misje. Instrukcja przypomina, że nie wystarczy sam zapał i chęć bycia misjonarzem, ale trzeba odznaczać się duchem współpracy z innymi misjonarzami oraz zdolnością charakteru umożliwiającą zaadaptowanie się do miejscowych warunków i mentalności tamtejszych ludzi: „z wielką starannością wyszukać i wybrać mężów odpowiednich wiekiem i zdrowiem ciała, którzy by sprościli trudom, i – co ważniejsze – odznaczających się nieprzeciętną miłością i roztropnością, przy czym cnoty te potwierdziłby nie osąd innych ani przypuszczenie, lecz długootrwałe realne sprawdzenie w życiu i doświadczenie w zakresie innych zadań chlubnie spełnionych; umiejących zachować tajemnicę, i wytrwałych [jej] stróżów, takich; którzy powagą obyczajów, uprzejmością, łagodnością, cierpliwością, pokorą i wszelkim cnót przykładem czynnie poświadczają wiarę wyznawaną ustami, i którzy wreszcie urobieni według zasad miłości ewangelicznej, dostosowując się do mentalności i obyczajów innych, nie będą ciężarem dla towarzyszy, z którymi żyć mają, ani też nie staną się znieawidzeni i niemili dla tubylców, lecz z Apostołem będą wszystkim dla wszystkich” (*Instrukcja*, 1656, s. 40).

Instrukcja zwraca także uwagę na zabezpieczenie materialne, które pozwoli na podjęcie misji oraz zaplecze personalne. Kongregacja sugeruje, aby ustanowić, zarówno w Paryżu, jak i Rzymie, kuratorów, którzy „mogli wydawać pewny sąd o cechach i przydatności innych”. Na kuratorów należy wybierać „starszych, zasłużonych, odznaczających się wybitną pobożnością i roztropnością, najmniej

spośród wszystkich uwikłanych w sprawy światowe". Ich zadanie „będzie polegało przede wszystkim na szukaniu, wynajdywaniu i badaniu misjonarzy, którzy – uznani za zdalnych według tego, co wyżej powiedziano – w swoim czasie byliby do was posłani przez tę św. Kongregację, której rady w tym względzie powinni często zasięgać i podawać cechy poszczególnych misjonarzy, których wytypują, aby potem – po dojrzałym namyśle, wyposażeni w prawomocne władze i zlecenia – mogli udać się do was” (*Instrukcja*, 1656, s. 43).

Instrukcja zaleca nominowanym wikariuszom apostolskim, aby ich podróż do stolic biskupich obyla się bez zbędnej zwłoki, a także w sekrecie. Wikariusze powinni „wyruszyć jak najrychlej i w jak największej tajemnicy, ukrywając wszystko: zarówno sam plan wyruszenia i podróży, jak, również trasę i drogę, aby ujawnienie sprawy nie pociągnęło za sobą na wielu miejscach wielu przeszkód dla tak doniosłego przedsięwzięcia” (*Instrukcja*, 1656, s. 43).

Wskazówki dotyczące samej podróży znalazły się w drugiej części *Instrukcji*, która zaleca odbycie podróży drogą lądową. Droga ta, która prowadziła poprzez tereny Syrii i Mezopotamii, była dłuższa, lecz wolna od niebezpieczeństwa blokady ze strony Portugalii panującej na morzach i w portach w drodze do Indochin. Instrukcja w tej części kolejny, drugi raz nakazuje podróż incognito stwierdzając, że: „Niczego bardziej nie należy się wystrzegać jak wyjawienia komukolwiek w toku podróży nazwy i celu waszej misji. Dlatego zmieńcie swoje nazwiska, przynależność narodowościową, a nawet ubiór, przemilczajcie swą podróż, trasę podróży, przedsięwzięcie, a zwłaszcza punkt docelowy, i – co najważniejsze – godność biskupią (*Instrukcja*, 1656, s. 45).

W czasie drogi mieli uważnie obserwować wszystko, co związane było z możliwością ewangelizacji na terenach, przez które przejeżdżali. Swoje spostrzeżenia mieli notować i wysyłać regularnie do Kongregacji w Rzymie. Także sam sposób bezpiecznej korespondencji miał być przedmiotem starań wikariuszy apostolskich.

Wikariusze byli zobowiązani dotrzeć do swoich misji w jak najkrótszym czasie. Jedynie długotrwała choroba mogła być powodem opóźnienia podróży lub odłączenia się jednego z nich na okres leczenia (*Instrukcja*, 1656, s. 46).

Trzecia część instrukcji jest swego rodzaju traktatem misjologicznym, dotyczącym działalności na terenach misyjnych. Dokument podkreśla konieczność posiadania przez osoby posłane szczególnego powołania do działalności misyjnej. Wierni pozostający w Europie winni czuć się odpowiedzialni za rozwój misji, współpracować materialnie i duchowo.

Głównym powodem wysłania przez Kongregację de Propaganda Fide wikariuszy apostołskich do Indochin było rozpoczęcie procesu formacji kleru rodzimego przy użyciu wszelkich możliwych środków: „abyście wszelkimi sposobami i środkami starali się tak wychować tamtejszą młodzież, by w jej szeregach znaleźli się kandydaci do kapłaństwa, aby przez was zostali wyświęceni i na swoich terenach byli rozmieszczeni po tych rozległych krainach, oraz aby pod waszym kierownictwem z największą gorliwością poświęcili się tam w przyszłości trosce o sprawy chrześcijaństwa” (*Instrukcja*, 1656, s. 47). Nie można było również zapomnieć o konieczności wykształcenia rodzimego episkopatu, stąd też wikariusze otrzymali wskazówki, aby po zapoznaniu się z sytuacją na miejscu, zaproponować Kongregacji odpowiednich kapłanów, oceniając ich przygotowanie, walory osobiste, cechy charakteru i przydatność dla misji.

Instrukcja wyraża także troskę o jedność Kościoła opartą na posłuszeństwie Stolicy Apostolskiej. Wikariusze apostołscy mieli składać regularne sprawozdania ze swojej pracy, a w sprawach większej wagi mieli radzić się Stolicy Apostolskiej. Działania te miały mieć także charakter wychowawczy dla wiernych pochodzenia autochtonicznego (*Instrukcja*, 1656, s. 47-48). Kongregacja zdawała sobie sprawę z mogących się pojawić trudności w egzekwowaniu jej poleceń, jednak przestrzegала przed siłowym nakłanianiem niechętnych: „za wszelką cenę wystrzegajcie się, by nie nakładać ich niechętnym, nie narzucać ich siłą lub strachem przed karami kościelnymi, nie siać rozdzźwięku wskutek nieposłuszeństwa innych, nie odstręczać umysłów, nie rozgoryczać dusz. Natomiast nie spiesząc się i wykazując wyrozumiałość wobec słabości neofitów, będzie raczej wskazane chwilowo pominąć nakazy aż w pierw z największą szczerością przedstawicie rzecz całą na piśmie św. Kongregacji i aż ona udzieli odpowiedzi, co należy uczynić” (*Instrukcja*, 1656, s. 48).

Rewolucyjnie brzmiały zalecenia zawarte w *Instrukcji* dotyczące wyłączenia się z działalności politycznej i trzymania się z dala od spraw państwowych, nieakceptowania funkcji publicznych w administracji: „Tak dalecy bądźcie od polityki i spraw państwowych, że nie przyjmiecie zarządu spraw cywilnych, chociażby was o to proszono i usilnym naleganiem nękanu. [...] Toteż jak najpilniej musicie się tego wystrzegać zarówno wy, jak i wasi misjonarze” (*Instrukcja*, 1656, s. 50). Kongregacja od samego początku zmierzała do uwolnienia działalności misyjnej od powiązania z *padroado*. Jakikolwiek związek z polityką, w świetle wskazówek *Instrukcji*, może przynieść jedynie szkody dla misji, nie tylko kiedy bezpośrednio zagraża oddaleniu się misjonarzy od ich aktywności, ale kiedy ludzi pewnym uprzywi-

lejewaniem religii i misji. Instrukcja wyraża jednoznaczne przekonanie, że „Słowo Boże należy rozsiewać nie za pomocą tego rodzaju sprawności świeckich, lecz miłością, wzdargą rzeczy ziemskich, skromnością, prostotą życia, cierpliwością, modlitwą i innymi cnotami mężów apostołskich” (*Instrukcja*, 1656, s. 51).

Na szczególną uwagę zasługuje fragment odnoszący się do kultur lokalnych. Ten fragment *Instrukcji* wydaje się najbardziej znany i ukazuje panującą w Kongregacji de Propaganda Fide świadomość powszechności chrześcijaństwa, otwartego na wszystkie kultury. Przesłanie instrukcji jest następujące: „Cóż bardziej absurdalnego niż przeszczepianie Francji, Hiszpanii, Włoch czy jakiegokolwiek części Europy do Chin? Nie to, lecz wiarę wnoście, która nie odnosi się z pogardą ani nie rani rytów czy zwyczajów żadnego ludu, jeśli nie są zdrożne, a nawet chce, by były nietknięte” (*Instrukcja*, 1656, s. 53). Takie stanowisko było w opozycji do praktyk związanych z *padroado*, ale było wyraźnym nawiązaniem do bulli fundacyjnej Kongregacji de Propaganda Fide. Było antycypacją współczesnej praktyki misyjnej inkulturacji i nieprzypadkowo ten fragment został zacytowany w Dekrecie o działalności misyjnej *Ad gentes*, kiedy Sobór Watykański II stwierdza: „działalność misyjna uobecnia Chrystusa, sprawcę zbawienia, przez słowo Ewangelii i sprawowanie sakramentów [...]. Cokolwiek zaś z prawdy i łaski znajdowało się już u narodów, dzięki jakby ukrytej obecności Boga, uwalnia to od zaraźliwych powiazań ze złym i przekazuje na powrót ich Sprawcy, Chrystusowi, który burzy władztwo szatana i kładzie tamę wielorakim złościom zbrodni. Dlatego jakikolwiek dobry posiew znajdujący się w sercach i umysłach ludzkich lub we własnych obrządkach i kulturach narodów, nie tylko nie ginie, lecz doznaje uleczenia, wyniesienia na wyższy poziom i pełnego udoskonalenia na chwałę Bożą, na zawstydzenie szatana i dla szczęścia człowieka” (DM, nr 9).

Instrukcja przywołuje powszechnie uznaną prawdę, że bardziej preferuje się, ceni i kocha swoją własną tradycję narodową, aniżeli tę, która należy do innych. Z drugiej strony nic tak nie wzbudza nienawiści i oburzenia, jak zmiana zwyczajów kraju, zwłaszcza tych praktykowanych od niepamiętnych czasów. Dlatego wikariusze apostołscy, według wskazań instrukcji, nie powinni nigdy porównywać zwyczajów lokalnych i tych pochodzących z Europy. Powinni raczej przyzwyczajając się do nich, przyjmując te, które warte są tego i nie oceniając zbyt pochopnie negatywnie tych, wobec których są wątpliwości. Złe zwyczaje powinni usuwać w ciszy, delikatnie, bez zbyt wielu słów, aby nie urazić uczuć miejscowych ludzi (*Instrukcja*, 1656, s. 53).

Instrukcja kładła nacisk także na osobiste relacje wikariuszy apostoelskich i całego kleru. Zalecała pielęgnowanie przyjaźni między wikariuszami poprzez częsty kontakt listowny. Przestrzegąca także przed publicznym rozstrzygnięciem sporów i kontrowersji. Natomiast w przypadku braku zgody w ważnych kwestiach zalecała zwrócenie się z prośbą o ostateczne rozstrzygnięcie do Kongregacji. Środkiem zapobiegawczym przed ewentualnymi sporami wśród księży miało być utrzymanie kleru i misjonarzy na wysokim poziomie oraz jasne wyznaczenie granic ich jurysdykcji (*Instrukcja*, 1656, s. 53). Ważnym elementem świadectwa życia wikariuszy apostoelskich, według instrukcji, było także ubóstwo na wzór Apostołów. Instrukcja zalecała powstrzymanie się od „wszelkiego brzydkiego żebractwa, wyłudzenia jałmużn, gromadzenia pieniędzy, podarunków i darowizn” (*Instrukcja*, 1656, s. 55) oraz rozdawanie ubogim wszelkich podarunków.

Innym ważnym punktem instrukcji są wskazówki odnośnie do formacji kleru. Przygotowanie intelektualne było bardzo ważnym elementem formacji kleru rodzimego. Aby umożliwić studia Pisma Świętego, należało przetłumaczyć z łaciny i greki na język lokalny niektóre dzieła doktorów Kościoła i innych wybitnych teologów. Mieli w tym pomóc, według instrukcji, wybrani absolwenci szkół zakładanych na misjach, gdzie nauczano języków klasycznych i doktryny chrześcijańskiej w języku lokalnym: „Wszędzie z największą gorliwością i troską zakładajcie szkoły i młodzież tamtejszą uczcie bezpłatnie języka łacińskiego oraz nauki chrześcijańskiej w narzeczu tubylczym” (*Instrukcja*, 1656, s. 55). Szkoły te miały być także miejscem poszukiwania powołań wśród „młodzieńców uzdolnionych, religijnych, o usposobieniu szlachetnym i pobożnym, zdatnych do nauki w zakresie humanistycznym, i takich, którzy by rokowali nadzieje na podjęcie życia duchownego” (*Instrukcja*, 1656, s. 55).

Trudności w realizacji wskazań instrukcji

Trzy główne dyrektywy *Instrukcji*, czyli konieczność formacji kleru rodzimego, oddzielenie działalności misyjnej od polityki i poszanowanie dla kultur lokalnych doczekały się wreszcie urzeczywistnienia w ciągu ostatnich trzystu lat, choć wydawało się to prawie niemożliwe, biorąc pod uwagę wszystkie przeszkody, jakie stały na drodze do ich realizacji. Wystarczy wymienić kwestię rytów chińskich, problematykę rytów malabarskich w Indiach i kultu Shinto w Japonii, konflikty pomiędzy zakonami, problem *padroado*, rywalizację pomiędzy Portugalią i Hiszpanią a innymi potęgami kolonialnymi (Rostkowski, 2009, s. 206).

Próby adaptacji liturgii przez długi czas napotykały na opór Stolicy Apostolskiej. Wikariusze apostołscy i misjonarze kierowali do Rzymu pytania dotyczące zalecanego sposobu traktowania zwyczajów czy przejawów pobożności ludowej, istniejącej od wieków wśród mieszkańców tego regionu Azji. Pytano, czy świętowanie pierwszych trzech dni nowego roku księżycowego zwalnia z zachowania postu, gdyby te dni przypadły w piątek, sobotę lub w okresie Wielkiego Postu, albo czy w te dni można uzyskać odpusty pod zwykłymi warunkami. Kongregacja de Propaganda Fide w 1663 r. stwierdziła oficjalnie, że te obchody nie mają nic wspólnego z rokiem liturgicznym i misterium Kościoła, stąd też nie udziela się żadnego przywileju.

Adaptacja zastosowana w celebracjach eucharystycznych i sprawowaniu sakramentów była przedmiotem długiej i ożywionej dyskusji pomiędzy Stolicą Apostolską a wikariuszami apostołskimi w Azji Południowo-Wschodniej. Realizacja tego zadania wiązała się z wieloma trudnościami i niepowodzeniami (Szyszka, 2009, s. 263-264). Nawiązując do brewe Pawła V z 21 czerwca 1615 r., które zezwalało jezuitom na celebrowanie Mszy św. z nakryciem głowy oraz na tłumaczenie Pisma Świętego, Mszału i brewiarza na język chiński i używania go na terenach misyjnych w Chinach podległych *padroado*, Kongregacja w 1673 r. udzieliła wikariuszom apostołskim w Chinach tylko zgody na używanie nakrycia głowy w czasie celebracji eucharystycznej, gdyż dla przeciętnego Chińczyka stanie wobec przełożonego z gołą głową było nie do zaakceptowania. Zgoda na używanie przez wiernych w czasie Mszy św. śpiewu Gloria i Credo w języku chińskim została potwierdzona aż w trzech dokumentach pod warunkiem, że tekst będzie pozbawiony błędów, recytowany półgłosem *secretamente e privatamente* (Rostkowski, 2009, s. 207).

Znaczenie Instrukcji

Instrukcja dla wikariuszy apostołskich w Indochinach z 1656 r. stała się inspiracją dla kolejnych dokumentów. Dn. 23 listopada 1845 r. Kongregacja de Propaganda Fide skierowała do wszystkich przełożonych misji: arcybiskupów, biskupów i wikariuszy apostołskich instrukcję zatytułowaną *De clero indigena*, w której cytuje fragment *Instrukcji* z 1656 r. mówiący o konieczności formacji kleru rodzimego. Wskazania omawianej *Instrukcji* stały się inspiracją do powstania *Instrukcji dla wikariuszy apostołskich w Indiach* z 8 września 1869 r., czy *Instrukcji dla ordynariuszy w Indiach* z 16 marca 1893 r. W 1922 r. prefekt Kongregacji, kardynał van Rossum, w liście do wszystkich wyższych przełożonych

na terenach podległych jurysdykcji tej dykasterii zacytował fragment dokumentu z 1656 r. zalecający misjonarzom trzymanie się z daleka od polityki i spraw „tego świata”. Także współczesne opracowania odwołują się do tekstu *Instrukcji*, ukazując ją jako jeden z ważniejszych dokumentów Magisterium na temat inkulturacji (Różański, 2007, s. 180). Instrukcja z 1659 r. jest także punktem odniesienia dla opracowań ukazujących relacje Kościoła katolickiego z państwami regionu Azji wschodniej (Kluj, 2008, s. 9).

Zakończenie

Instrukcja dla wikariuszy apostolskich, udających się do prowincji chińskich: Tonkinu i Kocinchiny zawierała wskazówki dla biskupów rozpoczynających swoją pracę w prowincjach chińskich. Kongregacja de Propaganda Fide wyznaczała im zadania rozkrzewiania religii katolickiej wśród pogan, obrony dziedzictwa wiary, a także uwolnienie aktywności misyjnej od wymiaru politycznego i kolonialnego, nadając jej jedynie wymiar czysto kościelny i duchowy. Służyć temu miały, po pierwsze, formacja kleru rodzimego, wywodzącego się z terenów misyjnych, oraz – po drugie – odpowiednie przygotowanie misjonarzy zagranicznych, którzy winni starać się o wprowadzanie w życie procesu inkulturacji.

Trzy główne dyrektywy *Instrukcji*, czyli konieczność formacji kleru rodzimego, oddzielenie działalności misyjnej od polityki i poszanowanie dla kultur lokalnych, doczekały się wreszcie urzeczywistnienia w ciągu ostatnich trzystu lat, choć wydawało się to prawie niemożliwe, biorąc pod uwagę wszystkie przeszkody, jakie stały na drodze do ich realizacji. Dopiero wiek XX, poczynając od lat dwudziestych, przyniósł pełną realizację programu misyjnego Kongregacji Rozkrzewiania Wiary. Dzięki dokumentom Soboru Watykańskiego II zalecenia *Instrukcji* stały się dziedzictwem całego Kościoła. Poprzez wyzwolenie się z brzemienia kolonializmu, dzięki procesowi inkulturacji i przejściu przez kler rodzimy odpowiedzialności za Kościoły lokalne o ustabilizowanej już sytuacji jurysdykcyjnej, Kościół zrealizował i nadal realizuje dyrektywy zawarte w *Instrukcji* z 1656 r.

Skrót

DM *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes”*

Bibliografia

- Guennou J., 1959, *Les instructions aux vicaires apostoliques français dans Les Missions catholiques*, Nouvelle série, nr 73, s. 78-79.
- Instrukcja Kongregacji Rozkrzewiania Wiary dla Wikariuszy Apostolskich, udających się do Prowincji Chińskich: Tonkinu i Kochinchiny*, w: Wodecki B., Wodecki F., Zapłata F., 1979, *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*, ATK, Warszawa, s. 41-56.
- Jacqueline B., 1970, *Les Instructions de La S. C. « de Propaganda Fide » Aux Vicaires Apostoliques Des Royaumes Du Tonkin et de Cochinchine (1659)*, *Revue Historique de Droit Français et Étranger* (1922-), nr 48, s. 624-631.
- Kluj W., 2008, *Oficjalne relacje Tajsko-Papieskie do czasu wizyty Jana Pawła II*, w: Struzik Z. i Kluj W. (red.), *Jan Paweł II w Tajlandii*, Instytut Papieża Jana Pawła II, Warszawa, s. 37-50.
- Lenzenweger J., Stockmeier P., Amon K., Zinnhobler R., 1989, *Historia De La Iglesia Católica*, Editorial Herder, Barcelona.
- Rostkowski M., 2009, *350 lat „Instrukcji dla wikariuszy apostolskich w Indochinach”*, w: Zajac P. (red.), *Konflikty perspektyw w historii i praktyce misji*, UAM, Poznań, s. 197-210.
- Różański J., 2007, *Wokół koncepcji inkulturacji*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa.
- Santos Hernández A., 1976, *Los Primeros Vicarios Apostólicos*, *Revista Española de Derecho Canónico*, t. 32, nr 92-93, Salamanca, s. 283-321.
- Sobór Watykański II, 2002, *Dekret o misyjnej działalności Kościoła „Ad gentes”*, w: Przybył M. (red.), *Sobór Watykański II – Konstytucje, Dekrety, Deklaracje, nowe tłum.*, Pallottinum, Poznań, s. 433-471.
- Szyszka T., 2009, *Meandry zamierzeń inkulturacyjnych w Chinach*, w: Zajac P. (red.), *Konflikty perspektyw w historii i praktyce misji*, Poznań, s. 263-280.
- Wodecki B., Wodecki F., Zapłata F., 1979, *Breviarium Missionum. Wybór dokumentów Kościoła dotyczących dzieła misyjnego*, ATK, Warszawa,